

STEEKPROEF TOEGANKELIJKHEID STEMLOKALEN

Gemeenteraadsverkiezingen 14, 15 en 16 maart 2022

In opdracht van Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Managementsamenvatting

In opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft Ongehinderd tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 in 25 gemeenten verspreid door Nederland de toegankelijkheid van 60 stembureaus in kaart gebracht. Het doel is om hiermee te achterhalen in hoeverre de stemlokalen in Nederland voldoen aan de kieswet en welke (eventuele) problemen er nog zijn.

De toegankelijkheid van de stembureaus is getoetst aan de hand van de Criteria Integrale Toegankelijkheid stembureaus. Hiermee is in kaart gebracht in hoeverre mensen met een beperking zelfstandig en gelijkwaardig gebruik kunnen maken van de ruimtes en functies in en rondom het stemlokaal, die nodig zijn om een stem uit te brengen.

Resultaten verkiezingen 2022

Uit de steekproef 2022 van 14, 15 en 16 maart blijkt dat 37% van de stemlokalen gedeeltelijk of volledig voldoet aan de toegankelijkheidsrichtlijnen. 63% van de getoetste stemlokalen voldoet niet aan de toegankelijkheidsrichtlijnen. Daarnaast is 6% van de stemlokalen op voorhand door de gemeenten als zijnde 'niet toegankelijk' aangemerkt. De norm dat 100% van de stembureaus, conform de kieswet van 2019, volledig toegankelijk moet zijn, wordt dus nog niet gehaald. De meeste verbeterpunten bevinden zich bij de hoofdentree, op de route naar de entree en bij de deur naar de stemlokaalruimte.

Vergelijking eerdere onderzoeken

Volgens de vorige steekproef in 2021 was 23% van de stemlokalen niet toegankelijk. Volgens de huidige steekproef van 2022 is 63% van de getoetste stemlokalen niet toegankelijk en 6% van de stemlokalen in deze gemeenten vooraf door de gemeenten als niet toegankelijk aangemerkt. Het aantal stemlokalen wat volgens de steekproef niet toegankelijk is, is op basis van de vergelijking tussen beide onderzoeken meer dan verdubbeld. De toegankelijkheid van de stemlokalen lijkt daarmee sterk achteruit te zijn gegaan.

Er zijn echter ook twee andere mogelijke verklaringen:

1. Verschil tussen methodiek van onderzoeksbureau Ongehinderd ten opzichte van eerdere bureaus. In de uitvoering van onderzoeken door verschillende bureaus kunnen verschillen zitten door de 'professional judgement' van de betrokken onderzoekers. Dit kan mogelijk impact hebben op de resultaten van onderzoeken en is nooit 100% te voorkomen. Bij de huidige steekproef in 2022 heeft Ongehinderd de toetsingsmethodiek (zowel beoordeling als weging van criteria) zeer fijnmazig uitgewerkt. Hierdoor is de ruimte van 'eigen' interpretatie bij de inspecteurs zo klein mogelijk.
2. De huidige steekproefgrootte is niet statistisch significant. Om conclusies te kunnen trekken over een landelijk beeld, zou het aantal stemlokalen in de steekproef groter moeten zijn. De steekproef is nu uitgevoerd bij 60 stembureaus op een landelijk totaal van 5800. Het zou dus kunnen dat er in deze 60 toevallig, relatief veel ontoegankelijk stembureaus zitten.

Het is door bovenstaande aspecten op basis van de onderzoeksresultaten nog niet mogelijk om een landelijk beeld te schetsen van de mate waarin stembureaus toegankelijk zijn voor mensen met een beperking.

Aanbeveling voor volgende steekproefonderzoeken

Gezien het hoge percentage van niet toegankelijke stembureaus uit de huidige steekproef van 2022 adviseren we om bovenstaande mogelijk verklaringen uit te sluiten in volgende steekproefonderzoeken. Dit kan door rekening te houden met de volgende aspecten. De volgende

steekproeven dienen uitgevoerd te worden met dezelfde fijnmazige toetsmethodiek (beoordeling en weging). De volgende steekproeven dienen uitgevoerd te worden met een significante populatie. Bij een totaal van 5800 stembureaus, zal de steekproef 361 locaties moeten bedragen om statistisch significant te zijn (betrouwbaarheidsniveau van 95%, foutmarge van 5%). Hierdoor kan een betrouwbaar, landelijk beeld gevormd worden van de mate waarin de stembureaus toegankelijk zijn voor mensen met een handicap.

Aandacht voor toegankelijkheid

Indien de stemlokalen de verbeterpunten aanpassen dan kan 100% toegankelijkheid gerealiseerd worden. Er waren echter verschillende punten die ter plaatse opgelost konden worden. De bereidheid van de stemlokalen hiervoor was groot. Een kandidatenlijst goed ophangen, werd bijvoorbeeld elke keer direct gedaan. Een deurdorpel waar een drempelhulp of oprijplaat voor nodig was, kon echter vaak niet opgelost worden omdat deze er niet was. Dit is echter een eenvoudige aanpassing, dus deze punten kunnen in bijna alle gevallen op voorhand opgelost worden. Door hier bij de voorbereidingen van volgende verkiezingen meer aandacht aan te besteden, kunnen gemeenten deze voorzieningen op voorhand realiseren of aanschaffen en zal de toegankelijkheid van de stembureaus in veel gevallen verbeterd kunnen worden.

Permanente oplossingen

Bij veel stembureaus zijn door de gemeente tijdelijke aanpassingen getroffen, zoals drempelhulpen of oprijplaten bij een te hoge dorpel, deurwiggen bij deuren met een zware dranger, vloerbedekking bij een niet egale ondergrond. De locaties zijn hierdoor toegankelijk gemaakt, dus dit is positief. Deze aanpassingen worden echter voor de verkiezingsdagen geplaatst en naderhand weer verwijderd. Na de verkiezingen zijn de gebouwen niet meer of minder goed toegankelijk. Aangezien de gebouwen allemaal een publieke functie hebben en toegankelijk dienen te zijn voor mensen met een beperking¹, zouden er beter permanente oplossingen getroffen kunnen worden. Dit vergt in bepaalde gevallen een eenmalige investering die hoger is dan de tijdelijke aanpassing, maar het leidt op termijn tot een besparing in de operationele kosten. Er is namelijk minder tijd nodig voor de voorbereiding van de verkiezingen. Er is ook minder risico dat de tijdelijke voorzieningen niet geplaatst worden door allerlei redenen en dat het stembureau dus niet toegankelijk is. Het belangrijkste is echter de maatschappelijke winst die het oplevert wanneer alle gebouwen het hele jaar door toegankelijk zijn voor iedereen. We adviseren om hier meer aandacht aan te besteden bij volgende verkiezingen.

¹ Op grond van het VN-verdrag Handicap, de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte en Besluit algemene toegankelijkheid voor personen met een handicap of chronische ziekte, dienen gebouwen met een publieke functie toegankelijk te zijn of daarvoor aanpassingen te treffen.

Onderzoeksopzet

De Kieswet stelt dat stemlokalen zodanig ingericht moeten zijn dat kiezers met een lichamelijke beperking zoveel mogelijk hun stem zelfstandig kunnen uitbrengen. In deze steekproef heeft Ongehinderd gekeken of en op welke wijze de stemlokalen voldoen aan de in Nederland algemeen gebruikte norm voor toegankelijkheid. De steekproef is uitgevoerd aan de hand van de checklist 'Criteria Integrale Toegankelijkheid stembureaus'.

Waar?

Voor de steekproef heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een selectie van 25 gemeenten gemaakt waarbij rekening is gehouden met spreiding naar grootte van de gemeente en met voldoende spreiding door Nederland.² In deze gemeenten zijn in totaal 60 stemlokalen geselecteerd voor de steekproef. Op basis van het inwonersaantal hebben we het aantal stembureaus per gemeente verdeeld. Bij de grotere gemeenten zijn dus meer locaties meegenomen. Stembureaus die door de gemeente bij de raad zijn gemeld als 'niet of beperkt toegankelijk' zijn niet meegenomen in de steekproef.

Wanneer?

De steekproef heeft plaatsgevonden tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 14-15-16 maart 2022. Op 16 maart is het grootste gedeelte in kaart gebracht (70%, 42 stemlokalen). Op de twee voorafgaande stemdagen (14 en 15 maart) is 30% van de stemlokalen in kaart gebracht (18 stemlokalen). De inspecteurs kwamen zonder aankondiging langs en hebben een toegankelijkheidstoets van deze stemlokalen uitgevoerd.

Hoe?

De toetsen van de stembureaus zijn uitgevoerd in de fasering van bereiken, betreden, gebruiken en verlaten (zie paragraaf COVID-19 in hoeverre de COVID-maatregelen hierin meegenomen zijn). De toetsen zijn uitgevoerd conform de Criteria Integrale Toegankelijkheid stembureaus. Hiermee is in kaart gebracht in hoeverre mensen met een beperking zelfstandig en gelijkwaardig gebruik kunnen maken van ruimtes of functies in en rondom een gebouw.

De mate van toegankelijkheid is vastgesteld per stemlokaal en wordt gebundeld gedeeld in dit rapport.

² De selectie van 25 gemeenten is gemaakt door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Ongehinderd heeft hier geen invloed op gehad. Ongehinderd heeft bij een aantal gemeenten al eerder de toegankelijkheid van de stembureaus in kaart gebracht en hierover advies uitgebracht. Ongehinderd brengt altijd volgens een objectieve en onafhankelijke toetsingsmethodiek de toegankelijkheid in kaart. Dit is dus niet van invloed op de steekproef.

Methodiek

De Inspecteurs Toegankelijkheid van Ongehinderd komen zonder vooraankondiging de toegankelijkheid van de stembureaus toetsen. Alle locaties zijn op uniforme wijze in kaart gebracht aan de hand van de checklist 'Criteria Integrale Toegankelijkheid stembureaus'.

Toetsing

Hiervoor zijn drie onderdelen per stembureau beoordeeld, namelijk de route naar het stemlokaal (1.1 en 1.2), het stemlokaal (1.3 t/m 3.2) en de stemruimte (3.3 t/m 3.7).

Bij de route naar het stemlokaal (1.1 en 1.2) wordt in acht genomen of iemand met een beperking zelfstandig bij het stemlokaal kan komen. Hierbij wordt rekening gehouden met de zichtbaarheid van het stemlokaal en de parkeervoorzieningen. Onder 1.3 t/m 3.2, het stembureau, valt de bereikbaarheid en betreedbaarheid van het stembureau. Denk hierbij aan de route naar de entree, de entree zelf, de route in het gebouw en de deuren. Bij de stemruimte (3.3 t/m 3.7) wordt er gekeken of iemand de stemruimte zelfstandig kan gebruiken. Hierbij worden het stemhokje, de stembus, de kandidatenlijst en de leesloop meegenomen.

Tijdens de toets heeft de inspecteur alleen meegenomen wat hij/zij tegenkomt, elk stembureau is immers verschillend ingericht. Vanzelfsprekend is er dus aan de hand van de werkelijke situatie getoetst.

Weging

Onderdelen 1.3 t/m 3.2, de stemlocatie, bepaalt of iemand al dan niet de stemruimte kan bereiken en betreden. Dit is zodanig van belang dat een stemlokaal hier op de onderliggende vragen alleen goed of fout kan scoren. Scoort de locatie voor dit onderdeel onvoldoende op één van de criteria dan wordt deze locatie als niet toegankelijk beoordeeld. De waardering van de overige toegankelijkheidsonderdelen kan dan nog steeds goed worden bevonden, dit is dan echter niet meer relevant omdat de locatie reeds is afgekeurd. In het schema met resultaten betekent een groen bolletje bij onderdelen 1.3 t/m 3.2 dat dit onderdeel volledig voldoet aan alle criteria, een rood bolletje bij onderdeel 1.3 t/m 3.2 betekent dat het op één of meer onderdelen van de criteria niet voldoet.

Er zijn een aantal uitzonderingen bij onderdelen 1.3 t/m 3.2. Sommige verbeterpunten horen op basis van de criteria en de rekenmethodiek bij de onderdelen 1.3 t/m 3.2 ('ontoegankelijke situatie'), maar leiden in de praktijk niet tot een 'ontoegankelijke situatie'. Ze zijn echter ook niet te negeren, want ze beïnvloeden de toegankelijkheid voor kiezers met een beperking in negatieve zin. Als dit het geval is, rekenen we puntenaftrek in plaats van dat we de locatie direct afkeuren. De verbeterpunten waarbij dit geldt zijn:

- Borden die het stemlokaal aangeven; deze worden hetzelfde beoordeeld als de borden op de route naar het stemlokaal (buiten). Hier kan dan maximaal 1,5 punt voor worden afgetrokken
- Toegankelijke leuning ontbreekt bij helling of trap: 0,5 punt aftrek
- Deuren met een doorgangshoogte van minder dan 210 cm (min. 200 cm): 0,5 punt aftrek
- Maaswijdte van een rooster groter dan 2 cm (max. 3cm): 0,5 punt aftrek
- Rubber ringmat of kokosmat: 0,5 punt aftrek
- Alle knelpunten uit onderdelen 1.3 t/m 3.2 die wel direct oplosbaar waren (bijvoorbeeld een obstakel wat verplaatst had kunnen worden of een te smalle deur waarvan een tweede deurvleugel opengezet had kunnen worden): 1,5 punt aftrek

Bij onderdelen 1.1 en 1.2, de route naar de stemlocatie, en onderdelen 3.3 t/m 3.7, de stemruimte, werkt de weging anders. Afhankelijk van het aantal toetsingsonderdelen per subonderdeel, krijgt de locatie voor ieder punt dat niet voldoet een bepaalde aftrek van de maximale te behalen score. De aftrek is gelijk aan het totaal te behalen punten op dit onderdeel gedeeld door het aantal criteria waarop dit onderdeel aan moet voldoen. Bijvoorbeeld: Voor een gehandicaptenparkeerplaats worden 6 criteria getoetst en zijn maximaal 2 punten te behalen. Per punt dat niet voldoet wordt dan $2/6 = 0,33$ punt afgetrokken. Ook kan het zijn dat op basis van één punt (bijv. er is geen gehandicaptenparkeerplaats) alle punten worden afgetrokken. Hier geldt: in het schema met de resultaten bij 1.1, 1.2 en 3.3 t/m 3.7 betekent een groen bolletje dat alle onderdelen volledig voldoen, een rood bolletje betekent dat alle onderdelen niet voldoen en een oranje bolletje betekent dat één of meerdere onderdelen niet voldoen, maar niet alle.

Indien er bij 1.1, 1.2 en 3.3 t/m 3.7 verbeterpunten zijn die het stemlokaal op de verkiezingsdag(en) direct kon oplossen, dan wordt het aantal aftrekpunten gehalveerd. De beoordeling van vragen 1.1, 1.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6 en 3.7 gaat dus als volgt:

- Volledig conform criteria: 100% waardering, geen aftrek
- Niet conform criteria en niet direct oplosbaar: 0% waardering, 100% aftrek
- Niet conform criteria maar direct oplosbaar: 50% waardering, 50% aftrek

De score 'waardering totaal' wordt gebaseerd op de eventuele aftrek van punten bij de diverse subonderdelen. Een volledig toegankelijk stembureau kan maximaal 10 punten halen. De score bij 'waardering totaal' wordt niet gevuld indien het stembureau niet toegankelijk is bevonden bij één of meerdere subonderdelen van 1.3 t/m 3.2.

Kwaliteitsborging

In de toetsingsmethodiek is objectiviteit en uniformiteit gewaarborgd. De Inspecteur Toegankelijkheid toetst de toegankelijkheid en voert alle bevindingen in. Hierbij worden zowel de goede punten als de verbeterpunten geregistreerd. Hiervoor worden specialistische meetinstrumenten en specialistische software, waaronder een iPad-applicatie, gebruikt. Tijdens de toets en verwerking tot rapporten worden de beoordeling- en wegingsmethodiek toegepast volgens de 'Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus' en de door het ministerie aangeleverde 'Rekenmethodiek Toegankelijkheid Stembureaus'. De adviseurs controleren vervolgens alle ingevoerde bevindingen, beoordelingen en de weging en verwerken het geheel digitaal tot rapportages per locatie. Vervolgens voert een senior-adviseur een laatste controle uit en stelt de eindrapportage op. Hiermee wordt de kwaliteit van de steekproef geborgd volgens het zes-ogen principe.

COVID-19

Op het moment van de verkiezingen zijn de coronamaatregelen grotendeels losgelaten. Wel hebben veel gemeenten ervoor gekozen om dezelfde opstelling te hanteren als vorig jaar. Dat wil zeggen dat een aantal gemeenten bijvoorbeeld nog gebruikmaken van een looproute, aparte uitgang en spatschermen. We hebben dit niet meegenomen als een vereiste voor de toegankelijkheid, maar zijn hier praktisch mee omgegaan. Bijvoorbeeld: er is een aparte uitgang, maar deze is niet toegankelijk. De ingang is wel toegankelijk en kan door kiezers met een beperking ook gebruikt worden om het stembureau te verlaten, dan is deze locatie niet afgekeurd op basis van de ontoegankelijke uitgang. Verder werd aangegeven in de coronamaatregelen dat zitplaatsen niet aanwezig mochten zijn. Een aantal gemeenten hebben dit ook dit jaar nog aangehouden. Daarom zijn de aanwezigheid en toegankelijkheid van stoelen niet meegenomen in de rapportages.

Onderzoeksresultaten

Verklaring gegevens tabel

Rapportnummer stembureau	Rapportnummer van het stembureau, de NAW-gegevens zijn terug te vinden in de individuele rapporten
1.1 Borden openbare weg (route)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. de aanduiding van de stemlocatie.
1.2 Parkeergelegenheid (route)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. de aanwezigheid van een gehandicaptenparkeerplaats dan wel de aanwezigheid van voldoende reguliere parkeerplaatsen.
1.3 Route naar entree (route)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet obstakelvrij zijn van de route tussen parkeerplaats/openbare weg en de hoofdentree van de stemlocatie.
2.1 Hoofdentree (stemlocatie)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de hoofdentree.
2.2 Route entree – stemruimte (stemlocatie)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de route tussen hoofdentree en stemruimte.
2.3 Tussendeuren (stemlocatie)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de eventuele tussendeuren in de hierboven beschreven route.
3.1 Deur stemruimte (stemlocatie)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de deur van de stemruimte (indien aanwezig).
3.2 Verkeersruimte (stemlocatie)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de verkeersruimte naar en in de stemruimte.
3.3 Stoelen (stemruimte)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet aanwezig zijn in de stemruimte van stoelen met armleggers.
3.4 Stemhokje (stemruimte)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet zelfstandig bereikbaar en bruikbaar zijn van de stemhokjes in de stemruimte.
3.5 Stembus(sen) (stemruimte)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet zelfstandig bereikbaar en bruikbaar zijn van de stembus(sen) in de stemruimte.
3.6 Kandidatenlijst(en) (stemruimte)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet bruikbaar en leesbaar zijn van de kandidatenlijst(en) in de stemruimte.
3.7 Leesloep (stemruimte)	Waarderingen per locatie van de toetsvragen gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet zichtbaar aanwezig zijn van een leesloep.
Waardering totaal	Indien de locaties als ontoegankelijk zijn bevonden bij onderdeel 1.3 t/m 3.2, wordt dit veld rood gekleurd. Anders wordt hier de totaalscore voor de toegankelijkheid van dit stemlokaal weergegeven.
Paars	Locaties waar Ongehinderd in het verleden langs is geweest.

Tabel 1. 14 maart 2022

Stemlocaties gezien op 14 maart 2022				
Rapport ID	1. Route	2. Stemlocatie	3. Stemruimte	Waarden

		1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	
		Bord(en) openbare weg	Parkeergelegenheid	Route naar entree	Hoofdentree	Route entree stembureau	Tussendeur 1 op route	Tussendeur 2 op route	Deur van de stemruimte	Verkeersruimte stemruimte	Stoelen	Stemhokje	Stembus	Kandidatenlijst	Leesloop	
	Max punten	1,5	2	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	1,5	1	1,5	1	1,5	10
1	27846	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	9,5
		1,5	2,0	-0,5	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
2	27847	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	1,3	G	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
3	27857	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	9,8
		1,3	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
4	27858	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	0,8	1,5	0,9	1,5	
5	27860	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,5
		1,5	2,0	G	G	-1,5	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
6	27861	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	7,3
		0,8	2,0	-0,5	G	-1,5	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
7	27862	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	9,5
		1,5	2,0	G	G	-0,5	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
8	27864	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	F	F	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
9	27933	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	

Gemiddelde score 14-03-2022 (m.u.v. niet toegankelijke stemlokalen):	8,9
Totaal 9 waarvan niet toegankelijk:	4
Totaal 9 waarvan voldoende tot volledig toegankelijk:	5

Tabel 2. 15 maart 2022

Stemlocaties gezien op 15 maart 2022															
Rappo rt ID	1. Route		2. Stemlocatie							3. Stemruimte					Waardering
	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	

		Bord(en) openbare weg	Parkeergelegenheid	Route naar entree	Hoofdentree	Route entree stembureau	Tussendeur 1 op route	Tussendeur 2 op route	Deur van de stemruimte	Verkeersruimte stemruimte	Stoelen	Stemhokje	Stembus	Kandidatenlijst	Leesloop	
	Max punten	1,5	2	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	1,5	1	1,5	1	1,5	10
10	27927	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	9,2
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	-0,5	G	1,5	0,7	1,5	1,0	1,5	
11	27936	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	-1	F	G	G	-0,5/F	F	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
12	27940	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,4
		1,5	2,0	G	-0,5	G	-0,5	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
13	27942	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	G	G	F	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
14	27943	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,4
		0,0	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
15	27945	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	9,5
		1,5	2,0	-0,5	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
16	27951	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	-0,5/F	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
17	27955	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
18	27964	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	-0,5/F	G	-0,5	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	

Gemiddelde score 15-03-2022 (m.u.v. niet toegankelijke stemlokalen):	8,9
Totaal 9 waarvan niet toegankelijk:	5
Totaal 9 waarvan voldoende tot volledig toegankelijk:	4

Tabel 3. 16 maart 2022

Stemlocaties gezien op 16 maart 2022															
Rappo rt ID	1. Route		2. Stemlocatie						3. Stemruimte					Waar clerina	
	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6		3.7

		Bord(en) openbare weg	Parkeergelegenheid	Route naar entree	Hoofdentree	Route entree stembureau	Tussendeur 1 op route	Tussendeur 2 op route	Deur van de stemruimte	Verkeersruimte stemruimte	Stoelen	Stemhokje	Stembus	Kandidatenlijst	Leesloop	
	Max punten	1,5	2	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	1,5	1	1,5	1	1,5	10
19	27988	● 1,5	● 2,0	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 1,0	● 1,5	10,0
20	27989	● 0,8	● 1,7	● G	● F	● G	● G	● G	● G	● G	● 1,5	● 0,7	● 1,5	● 0,9	● 1,5	
21	27990	● 1,5	● 2,0	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 1,0	● 1,5	10,0
22	27991	● 1,5	● 2,0	● G	● G	● -1,5/F	● G	● G	● -1,5/F	● F	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 1,0	● 1,5	
23	27992	● 1,5	● 2,0	● G	● -0,5/F	● G	● G	● G	● -0,5	● G	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 1,0	● 1,5	
24	27993	● 1,5	● 2,0	● G	● -1,5/F	● G	● G	● G	● G	● G	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 0,9	● 0,8	
25	27997	● 1,5	● 2,0	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 1,0	● 1,5	10,0
26	27998	● 1,5	● 2,0	● G	● F	● G	● G	● G	● G	● F	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 0,9	● 1,5	
27	27999	● 1,5	● 1,7	● G	● F	● G	● G	● G	● F	● G	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 0,9	● 1,5	
28	28003	● 1,5	● 1,3	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 1,0	● 1,5	9,3
29	28004	● 1,5	● 2,0	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 1,0	● 1,5	10,0
30	28005	● 1,5	● 2,0	● F	● G	● G	● G	● G	● G	● G	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 0,9	● 1,5	

31	28006	● 1,5	● 1,7	● -0,5	● -0,5/F	● G	● G	● G	● -0,5/F	● -1,5	● 1,5	● 1,0	● 1,5	● 1,0	● 1,5	
32	28007	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	

		1,5	1,3	F	F	G	G	G	F	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
33	28008	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	9,5
		1,5	1,8	G	G	G	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	1,0	
34	28009	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	G	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	
35	28010	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	1,7	F	F	F	-0,5	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
36	28012	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
37	28013	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
38	28015	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	-0,5/F	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	0,9	1,5	
39	28017	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		0,0	2,0	F	G	-1,5	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
40	28019	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		0,0	2,0	G	-0,5/F	-0,5	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
41	28020	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	1,7	G	-0,5	G	G	G	F	G	1,5	1,0	1,5	0,8	1,5	
42	28021	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,9
		1,5	2,0	G	-0,5	G	G	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
43	28023	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	10,0
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
44	28026	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	10,0
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
45	28028	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
46	28029	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
47	28030	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,3
		1,3	2,0	G	G	G	G	G	-1,5	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
48	28031	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
49	28033	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	-0,5/F	G	G	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
50	28034	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	0,8	1,5	0,9	1,5	

51	28035	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	1,7	G	-0,5/F	G	G	G	-0,5	-1,5	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
52	28039	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	

		1,5	2,0	G	F	-0,5	F	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
53	28042	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,5
		1,5	2,0	G	G	G	-0,5	G	-0,5	G	1,5	0,7	1,5	0,9	1,5	
54	28043	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
55	28044	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	1,7	-0,5/F	F	G	-0,5	G	G	G	1,5	0,8	1,5	0,9	1,5	
56	28046	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	F	1,5	0,7	1,5	0,9	1,5	
57	28050	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	5,4
		1,0	0,0	G	G	-1,5	G	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
58	28052	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,4	2,0	F	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
59	28054	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,3	2,0	G	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
60	28252	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,3
		1,5	1,7	G	-0,5	G	G	G	-0,5	G	1,5	0,7	1,5	1,0	1,5	

Gemiddelde score 16-03-2022 (m.u.v. niet toegankelijke stemlokalen):	9,1
Totaal 42 waarvan niet toegankelijk:	29
Totaal 42 waarvan voldoende tot volledig toegankelijk:	13

Aandachtspunten

- Stoelen zijn zoals benoemd niet meegenomen in de rapportage. Wel hebben de Inspecteurs in kaart gebracht of deze wel of niet aanwezig waren. Bij 41 van de 60 locaties waren stoelen met armleuningen aanwezig, bij 1 locatie een stoel zonder armleuningen en bij 18 locaties waren geen stoelen aanwezig. Dit is verder niet verwerkt in de rapporten.
- Zoals aangegeven in de onderzoeksopzet kwamen de Inspecteurs onaangekondigd langs. Het bleek echter op 16 maart dat een aantal stemlokalen op de hoogte waren dat er eventueel een steekproef zou worden uitgevoerd. Op 14 en 15 maart was dit niet.
- In de tabel worden alle waarden op één decimaal afgerond. Daardoor kan de optelsom soms 0,1 afwijken van de totaalwaardering.

Goede voorbeelden

Naast de verbeterpunten zijn de inspecteurs ook zeker mooie situaties tegengekomen, een paar voorbeelden:

- Binnen: ruime opgezette stemlokalen, goede bewegwijzering, stemhokjes op verschillende hoogtes.
- Buiten: platen over onverhard gedeelte, goede bewegwijzering, alternatieve route voor de entree.
- Bereidheid om mee te denken is bij stemlokalen heel groot. Ze staan open om punten direct aan te passen, denk hierbij aan een dubbele deur openzetten, drempelhulp neerleggen, stemhokjes verplaatsen voor licht, de kandidatenlijst ophangen.

Conclusies

Uit de steekproef 2022 blijkt dat 37% van de stemlokalen gedeeltelijk tot volledig voldoet aan de toegankelijkheidsrichtlijnen. 63% van de stemlokalen voldoet niet aan de toegankelijkheidsrichtlijnen. De norm dat 100% van de stemlocaties, conform de kieswet van 2019, volledig toegankelijk moet zijn wordt nog niet gehaald.

Verkiezing 2022

De belangrijkste resultaten van de verkiezingen van 14, 15 en 16 maart 2022:

- 6 (10%) van de 60 stemlokalen voldoen volledig aan de toegankelijkheidscriteria
- 38 (63%) van de 60 stemlokalen is beoordeeld als niet toegankelijk
- 16 (27%) van de 60 stemlokalen voldoet niet volledig aan de toegankelijkheidscriteria, maar zijn voldoende tot goed te gebruiken op de verkiezingsdagen
- Het gemiddelde cijfer van de stemlokalen (22), zonder de niet toegankelijke stemlokalen, is 9,0
- 22 probleempunten zijn direct op de verkiezingsdag opgelost met een tijdelijke oplossing

De meest voorkomende redenen voor de beoordeling van de ontoegankelijke stemlokalen zijn:

- Bij de hoofdentree (76% van de niet toegankelijke stembureaus) kwamen we verbeterpunten tegen zoals hoogteverschillen van meer dan 2 cm, te smalle entreedeuuren, deuren met een te zware trekkracht (openingsweerstand) en te smalle of te steile hellingbaan.
- Op de route naar de entree (47% van de niet toegankelijke stembureaus), voornamelijk een hellingbaan die niet voldoet
- Deur van de stemlokaalruimte (32% van de niet toegankelijke stembureaus): breedte en hoogte van de deur, trekkracht en obstakels in de vrije opstelruimte

Bij de voldoende tot goed scorende stemlokalen zijn de meest voorkomende verbeterpunten:

- De deur van de stemlokaalruimte (32% van de goedgekeurde stemlokalen), denk hierbij aan beperkte vrije doorgangsbreedte, obstakels, beperkte opstelruimte of een deur met een te zware trekkracht
- Borden op de openbare weg (o.a. ontbreekt of niet goed leesbaar), route entree stembureau binnen (o.a. bewegwijzering en doorgangsbreedte), stemhokje (o.a. onvoldoende verlichting) en kandidatenlijst (bevindt zich niet op de juiste plek). (Elk genoemd punt komt bij 18% van de goedgekeurde stemlokalen voor).

Ook zijn we tijdens de beoordeling veel positieve voorbeelden tegengekomen. Geen verbeterpunten zagen we bij:

- Stembus
- Leesloep

Naast de stemlocaties die zijn meegenomen in de steekproef hebben de gemeenten vooraf aangegeven welke locaties binnen hun gemeenten niet toegankelijk zijn (+/- 60). Deze zijn niet meegenomen, maar voldoen dus ook niet aan de toegankelijkheidscriteria. Dit komt overeen met 6% van alle stemlokalen (973) in de gemeenten uit de selectie.

Vergelijking eerdere onderzoeken

Volgens de vorige steekproef in 2021 was 23% van de stemlokalen niet toegankelijk. Volgens de huidige steekproef van 2022 is 63% van de getoetste stemlokalen niet toegankelijk en 6% van de stemlokalen in deze gemeenten vooraf door de gemeenten als niet toegankelijk aangemerkt. Het aantal stemlokalen wat volgens de steekproef niet toegankelijk is, is op basis van de vergelijking

tussen beide onderzoeken meer dan verdubbeld. De toegankelijkheid van de stemlokalen lijkt daarmee sterk achteruit te zijn gegaan.

Er zijn echter ook twee andere mogelijke verklaringen:

1. Verschil tussen methodiek van onderzoeksbureau Ongehinderd ten opzichte van eerdere bureaus. In de uitvoering van onderzoeken door verschillende bureaus kunnen verschillen zitten door de 'professional judgement' van de betrokken onderzoekers. Dit kan mogelijk impact hebben op de resultaten van onderzoeken en is nooit 100% te voorkomen. Bij de huidige steekproef in 2022 heeft Ongehinderd de toetsingsmethodiek (zowel beoordeling als weging van criteria) zeer fijnmazig uitgewerkt. Hierdoor is de ruimte van 'eigen' interpretatie bij de inspecteurs zo klein mogelijk.
2. De huidige steekproefgrootte is niet statistisch significant. Om conclusies te kunnen trekken over een landelijk beeld, zou het aantal stemlokalen in de steekproef groter moeten zijn. De steekproef is nu uitgevoerd bij 60 stembureaus op een landelijk totaal van 5800. Het zou dus kunnen dat er in deze 60 toevallig, relatief veel ontoegankelijk stembureaus zitten.

Het is door bovenstaande aspecten op basis van de onderzoeksresultaten nog niet mogelijk om een landelijk beeld te schetsen van de mate waarin stembureaus toegankelijk zijn voor mensen met een beperking.

Aanbeveling voor volgende steekproefonderzoeken

Gezien het hoge percentage van niet toegankelijke stembureaus uit de huidige steekproef van 2022 adviseren we om bovenstaande mogelijk verklaringen uit te sluiten in volgende steekproefonderzoeken. Dit kan door rekening te houden met de volgende aspecten. De volgende steekproeven dienen uitgevoerd te worden met dezelfde fijnmazige toetsmethodiek (beoordeling en weging). De volgende steekproeven dienen uitgevoerd te worden met een significante populatie. Bij een totaal van 5800 stembureaus, zal de steekproef 361 locaties moeten bedragen om statistisch significant te zijn (betrouwbaarheidsniveau van 95%, foutmarge van 5%).

Hierdoor kan een betrouwbaar, landelijk beeld gevormd worden van de mate waarin de stembureaus toegankelijk zijn voor mensen met een handicap. Door dit voor meerdere verkiezingen te herhalen, kan vastgesteld worden of de toegankelijkheid van stembureaus op landelijk niveau verbeterd of juist verslechterd is.

Aandacht voor toegankelijkheid

Indien de stemlokalen de verbeterpunten aanpassen dan kan 100% toegankelijkheid gerealiseerd worden. Er waren echter verschillende punten die ter plaatse opgelost konden worden. De bereidheid van de stemlokalen hiervoor was groot. Een kandidatenlijst goed ophangen, werd bijvoorbeeld elke keer direct gedaan. Een deurdorpel waar een drempelhulp of oprijplaat voor nodig was, kon echter vaak niet opgelost worden omdat deze er niet was. Dit is echter een eenvoudige aanpassing, dus deze punten kunnen in bijna alle gevallen op voorhand opgelost worden. Door hier bij de voorbereidingen van volgende verkiezingen meer aandacht aan te besteden, kunnen gemeenten deze voorzieningen op voorhand realiseren of aanschaffen en zal de toegankelijkheid van de stembureaus in veel gevallen verbeterd kunnen worden.

Permanente oplossingen

Bij veel stembureaus zijn door de gemeente tijdelijke aanpassingen getroffen, zoals drempelhulpen of oprijplaten bij een te hoge dorpel, deurwiggen bij deuren met een zware dranger, vloerbedekking bij een niet egale ondergrond. De locaties zijn hierdoor toegankelijk gemaakt, dus dit is positief. Deze aanpassingen worden echter voor de verkiezingsdagen geplaatst en naderhand weer verwijderd. Na de verkiezingen zijn de gebouwen niet meer of minder goed toegankelijk. Aangezien de gebouwen

allemaal een publieke functie hebben en toegankelijk dienen te zijn voor mensen met een beperking³, zouden er beter permanente oplossingen getroffen kunnen worden. Dit vergt in bepaalde gevallen een eenmalige investering die hoger is dan de tijdelijke aanpassing, maar het leidt op termijn tot een besparing in de operationele kosten. Er is namelijk minder tijd nodig voor de voorbereiding van de verkiezingen. Er is ook minder risico dat de tijdelijke voorzieningen niet geplaatst worden door allerlei redenen en dat het stembureau dus niet toegankelijk is. Het belangrijkste is echter de maatschappelijke winst die het oplevert wanneer alle gebouwen het hele jaar door toegankelijk zijn voor iedereen. We adviseren om hier meer aandacht aan te besteden bij volgende verkiezingen.

³ Op grond van het VN-verdrag Handicap, de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte en Besluit algemene toegankelijkheid voor personen met een handicap of chronische ziekte, dienen gebouwen met een publieke functie toegankelijk te zijn of daarvoor aanpassingen te treffen.

13 mei 2022

Auteursrechthebbende:
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Bronvermelding:
Er is voor dit document gebruik gemaakt van checklist 'Criteria Integrale Toegankelijkheid stembureaus', Rekenmethodiek toegankelijkheid stemlocaties, en het 'Rapport PBT verkiezingen 2021'.

Uitvoerende partij van de Steekproef is:
Ongehinderd
Bogert 31-10
5612 LX Eindhoven
T 040-7803333
E info@ongehinderd.nl